

Criterii de valorizare

Discuția privind condiția literaturii noastre dramatice în contextul socio-cultural pe care-l străbatem pune numeroase probleme privind statutul ei estetic, relația cu realitatea socială, funcția ei specifică, modalitățile sub care circulă, condițiile în care prin interpretare capătă „existență scenică”, toate vizînd în ultimă instanță locul ei în ierarhia valorilor literar-artistice. Aspectele enumerate sînt mult prea bogate în substanță pentru a putea fi abordate toate în intervenția noastră în acest cadru, dar mi se pare că — dintr-un anumit punct de vedere — toate se focalizează în stabilirea criteriilor de valorizare specifice literaturii dramatice.

Prima problemă care se pune în acest caz este aceea dacă putem vorbi de criterii specifice, proprii numai literaturii dramatice, și nu trebuie să vorbim de literatură în general. Evident, există criterii general-valabile pentru întreaga artă, altele pentru fiecare ramură a ei și, în sfîrșit, unele proprii doar unei anumite specii — în cazul nostru literaturii dramatice, dar va fi extrem de greu să le clasificăm rigid în sertărașe izolate, cînd fiecare cerință generală capătă o întruchipare specifică în cazul dat. Nu vom face deci departajări foarte categorice, deși trebuie să ne întrebăm de ce se întîmplă adesea ca literatura dramatică să rămînă în urma prozei sau poeziei sau ca dramatizările unor valoroase romane să apară mult sărăcite atunci cînd apar ca piese.

Unul dintre criteriile aplicabile întregii literaturi este, după cum bine se știe, *veridicitatea*, adică măsura în care aceasta corespunde sensurilor intime ale realității materiale sau spirituale reprezentate. Este vorba nu de copierea servilă a vieții ei de transfigurarea ei în forme specifice, esențială fiind nu exactitatea de detaliu ci sensul, întrucît — așa cum se amintește și în Programul

P.C.R. — „adevărata artă a *exprimat* întotdeauna realitatea socială în procesul dezvoltării ei istorice”.

În literatura dramatică această cerință apare sub forma specifică de LOGICĂ A ACȚIUNII DRAMATICE în sensul că o replică sau alta, o anumită construcție a operei sau alta o pot face să corespundă acestei logici sau dimpotrivă s-o trădeze și prin aceasta să ducă la prăbușirea întregului edificiu. Acțiunea dramatică este ea însăși o construcție a cărei desfășurare este în funcție de veridicitatea ei și care îmbracă forma specifică a CONFLICTULUI. Se va putea spune că întreaga literatură epică se bazează pe conflict, ceea ce este și adevărat, dar nicăieri acesta nu devine un mortar atît de necesar în legătura dintre cărămizi ca aici (se știe că lipsa temporară a conflictului într-un roman sau prezența lui doar ca un fundal nu împieteză asupra statutului său estetic, în timp ce în cazul literaturii dramatice lipsa conflictului, chiar de la o replică la alta, oprește acțiunea în loc, o face să înghețe și prin aceasta să nu poată exprima realitatea în mod veridic).

Existența unui conflict presupune un de-cupaj polar, apariția unor personaje sau situații ce propun obligatoriu ALTERNATIVA. Cursul acțiunii obligă la o alegere dintre posibilitățile existente de continuare. Pieseile nereușite sînt tocmai acelea în care conflictul lipsește, este artificial sau în orice caz nu își subordonează întreaga desfășurare a evenimentelor. Socialmente vorbind, o asemenea defecțiune de construcție derivă din lipsa de curaj în abordarea vieții în toată complexitatea sa, ca dezvoltare dialectic-contradictorie, deși documentele partidului nostru îndeamnă în mod consecvent la aceasta, în toate domeniile materiale și spirituale.

Există încă o particularitate a conflictului dramatic: aceea că el trebuie să se înscrie

într-o CONSTRUCTIE ORGANICA, pe care o motivează sub raportul existenței sale artistice, dar pe care o limitează la cursul acțiunii într-un interval de timp dat. Nu vreau să spun prin aceasta că orice conflict trebuie să se dezlege la sfârșitul piesei — așa cum din păcate se înțelege adesea — și cu atât mai puțin că acest deznoadămint trebuie să fie unul vesel, fericit. Stringența conflictului dramatic este, după cum se poate vedea, mai mare decât în sfera epicului și chiar dacă el rămîne deschis, situația aceasta trebuie pregătită prin însuși desfășurarea lucrurilor.

Între criteriile de valoare valabile pentru întreaga artă se înscriseră și *expresivitatea*, adică forța de a exprima *sugestiv*, convingător mesajul care-i este propriu. Expresivitatea mesajului artistic presupune un limbaj specific, diferit de la un domeniu la altul, ba chiar de la o operă la alta, iar elementele acestuia devin esențiale pentru ca arta să nu fie numai un recipient al unor valori de alt tip, ci chiar modul lor de existență. Diversitatea și existența unor particularități proprii fiecărei creații artistice sînt cu limpezime exprimate în Programul P.C.R. atunci cînd se spune: „Creatorii din domeniul literaturii, muzicii, artelor plastice, teatrului, cinematografului, manifestîndu-și liber talentul, folosind stiluri și maniere de creație variate, sînt chemați să făurească opere valoroase...”. Aplicată literaturii dramatice cerința expresivității capătă aspecte cu totul speciale: o piesă trebuie scrisă în așa fel încît fiecare cuvînt al ei să poată fi văzut, deci ea trebuie să se bucure de o **FORȚĂ DE VIZUALIZARE** deosebită, putînd fi transformată în întregime în **SPECTACOL**.

Caracterul acesta spectacular al literaturii dramatice presupune însă nu numai imaginea vizuală ci și pe cea auditivă, textul dramatic obligînd la **EXPRIMARE SONORĂ** ceea ce nu se întîmplă în literatură în genere. *Tot ce este scris urmează a fi rostit și văzut*, iată o lege valabilă pentru orice operă a literaturii dramatice care aspiră să fie **RE-PREzentată**. Spre deosebire de alte cazuri, aici judecăm lucrurile nu numai prin prisma literarității lor dar mai ales sub raportul **TEATRALITĂȚII**, adică al posibilităților de a trece de la text la spectacol. Există numeroase texte de mare valoare dar care nu

fi reprezentate și deci nu se bucură de atributul teatralității, ceea ce dovedește — dacă mai era nevoie — că avem de-a face cu o artă autonomă a spectacolului (autonomă în ciuda faptului că pornește de la un text). Interminabilele discuții asupra primatului textului sau regiei își găsesc, după părerea noastră, rezolvarea în analiza teatralității celui dintîi și în recunoașterea faptului că pentru a deveni spectacol rolul de moașă îl are cea de-a doua.

Un criteriu general valabil pentru întreaga artă, ba chiar pentru valorizarea întregii culturi, este cel al **umanismului** propriu societății noastre. Vorbînd despre literatură în general aceasta presupune că omul — ca totalitate a relațiilor sociale, cum se exprima Marx — este atît obiectul artei cît și subiectul căreia i se adresează, ale cărui idealuri și năzuințe le exprimă. Documentul de partid deja citat subliniază cu grijă acest principiu atunci cînd precizează că „operele de literatură și artă au menirea de a înfățișa cît mai fidel, în limbajul lor propriu, realizările, preocupările, aspirațiile, gîndirea și simțirea maselor largi populare”, adică trebuie să pună în centrul atenției lor universal uman contemporan.

Literatura dramatică face lucrul acesta în modul cel mai direct prin caracterul ei **ANTROPOMORF**, în sensul că însăși construcția ei se întemeiază în exclusivitate pe **PREzenȚA UMANĂ a PERSONAJULUI**. Expresivitatea ei este realizată prin om în sensul că acesta poartă încărcătura artistică fără vreun alt intermediar, că valențele textului se cer actualizate printr-un reprezentant tipic al unei atitudini, mentalități, situații. Nicăieri *caracteristicitatea* nu este o trăsătură immanentă ca aici, în sensul că *personaje nesemnificative pe plan uman nu încap în economia structurală a unei piese*. Multe nereușite artistice apar însă din exacerbarea acestei nevoi de tipicitate sau dimpotrivă, din caracterul șters, lipsit de relevanță umană al unor personaje.

Trecerea în revistă a acestor criterii de valorizare este, credem, semnificativă pentru faptul că planurile social-politic, etic, filozofic și estetic, deși pot fi distinse, nu pot fi rupte ci dimpotrivă se află într-o dialectică înrîndită.